

Силабус
навчальної дисципліни
«Сучасна українська мова (Розділи: Лексикологія.
Фразеологія. Лексикографія)»
2025-2026 навчальний рік

Освітня програма Середня освіта (українська мова і література, англійська мова).
014.01 Середня освіта (українська мова і література)

Галузь знань 01 Освіта /Педагогіка
Рівень вищої освіти перший (бакалаврський) рівень вищої освіти

Викладач	Валентина ЮНОСОВА
Посилання на сайт	http://bdpu.org/faculties/ffsk/structure-ffsk/kaf-ukr-mova/composition-kaf-ukr-mova/yunosova/
Контактний тел.	0665323492
E-mail викладача:	yunosova@i.ua
Графік консультацій	Індивідуально, із застосуванням дистанційних технологій

Обсяг курсу на поточний навчальний рік:

Кількість кредитів/ годин	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	звітність
5 /150	24	26	120	залік

Семестр: весняний

Мова навчання: українська

Ключові слова: сучасна українська мова, лексикологія, фразеологія, лексикографія, лексичні норми, словник

Мета та предмет курсу:

Метою викладання навчальної дисципліни «Сучасна українська літературна мова (Розділи: Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія)» є дати студентам глибокі наукові знання про семантичну структуру слова, системні відношення між словами, їх стилістичну диференціацію, а також словниковий склад мови, фразеологічні сполучення та різні типи лексикографічних праць.

Основними завданнями вивчення дисципліни дисципліни «Сучасна українська літературна мова (Розділи: Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія)» є:

- засвоєння студентами теоретичних знань з таких розділів мовознавчої науки, як лексикологія, фразеологія, лексикографія;
- вироблення у студентів навичок аналізу мовних одиниць, умінь застосовувати набуті знання на практиці;
- ознайомлення студентів з дискусійними питаннями сучасної мовознавчої науки; підвищення культури усного та писемного мовлення студентів.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент буде **знати**:

- сутність лексики української мови як системи;
- лексичні норми сучасної української літературної мови;
- ознаки фразеологічних словосполучень, їхні типи, стилістичні особливості;
- різні види лексикографічних видань.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент буде **вміти**:

- 1) давати визначення основних понять;
- 2) розпізнавати та дотримуватися норм літературної мови, принципів уживання різних слів (синонімів, антонімів, омонімів, паронімів тощо);
- 3) правильно використовувати фразеологізми в мовленні;
- 4) користуватися різними видами словників;
- 5) редагувати тексти з лексичними помилками, аргументовано висловлюючи свої думки.

Компетентності та програмні результати навчання:

Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач	Програмні результати навчання
<p>ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі в галузі середньої освіти, що передбачає застосування теоретичних знань і практичних умінь з української мови та літератури, педагогіки, психології, теорії та методики навчання й характеризується комплексністю та невизначеністю умов організації освітнього процесу в ЗЗСО.</p> <p>ЗК 01. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, до застосування знань у практичних ситуаціях.</p> <p>ЗК 02. Знання й розуміння предметної області та професійної діяльності.</p> <p>ЗК 03. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово, до комунікації іноземною мовою за предметною спеціальністю.</p> <p>ФК 01. Здатність перенесення системи наукових знань у професійну діяльність та в площину української мови та літератури.</p> <p>ФК 02. Здатність забезпечувати навчання учнів державною мовою; формувати та розвивати їхні мовно-комунікативні вміння й навички в українськомовній і літературній освіті.</p> <p>ФК 03. Здатність здійснювати цілевизначення, планування та проєктування процесів навчання української мови та літератури, виховання учнів з урахуванням їхніх вікових та індивідуальних</p>	<p>РН 02. Демонструє вміння навчати учнів державною мовою; формувати та розвивати їхні мовно-комунікативні вміння й навички засобами української мови, української літератури, інтегрованого навчання.</p> <p>РН 03. Називає й аналізує методи цілевизначення, планування та проєктування процесів навчання української мови, викладання української літератури й виховання учнів на основі компетентнісного підходу з урахуванням їхніх освітніх потреб; класифікує форми, методи й засоби навчання української мови, викладання української літератури в ЗЗСО.</p> <p>РН 07. Демонструє знання основ фундаментальних і прикладних наук(української мови та літератури), оперує базовими категоріями та поняттями.</p> <p>РН 08. Генерує обґрунтовані думки в галузі професійних знань як для фахівців, так і для широкого загалу державною та іноземною мовами.</p> <p>ПРН 01. Знає сучасні філологічні засади навчання української мови та літератури, мовні норми, соціокультурну ситуацію розвитку української мови, особливості використання мовних одиниць у певному контексті, мовний дискурс художньої</p>

<p>особливостей, освітніх потреб і можливостей; добирати та застосовувати ефективні методи й технології навчання, виховання й розвитку учнів.</p> <p>ФК 04. Здатність формувати й розвивати в учнів ключові та предметні компетентності засобами української мови, української літератури та інтегрованого навчання; формувати в них ціннісне ставлення, розвивати критичне мислення.</p> <p>ПК 01. Здатність використовувати досягнення сучасної науки в галузі теорії та історії української мови та літератури в практиці навчання української мови й викладання літератури в ЗЗСО.</p> <p>ПК 02. Здатність адекватно використовувати мовні ресурси, демонструвати сформовану мовленнєву компетентність у процесі фахової та міжособистісної комунікації, володіти різними засобами мовленнєвої поведінки в різних комунікативних контекстах.</p> <p>ПК 03. Здатність використовувати когнітивно-дискурсивні вміння, спрямовані на сприйняття й створення зв'язних монологічних і діалогічних текстів в усній і письмовій формах, володіти методикою розвитку мовлення здобувачів освіти в процесі говоріння й підготовки творчих робіт.</p>	<p>літератури й сучасності, провідні тенденції розвитку літературного процесу в Україні.</p> <p>ПРН 02. Пояснює особливості розвитку української мови та літератури, специфіку перебігу літературного процесу в Україні в культурному контексті, зміст естетичних теорій, методів, напрямів, течій, стилів, жанрів; твори української класики й сучасності у взаємозв'язках зі світовою літературою й культурою; порівнює мовні й літературні факти, явища, визначає їхні подібності й відмінності.</p> <p>ПРН 03. Володіє комунікативною компетентністю з української мови (лінгвістичний, соціокультурний, прагматичний компоненти відповідно до загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти).</p> <p>ПРН 04. Володіє навичками аудіювання й створення текстів різних стилів і жанрів та застосовує ці вміння в процесі формування здобувачів освіти – компетентних мовців.</p> <p>ПРН 06. Використовує гуманістичний потенціал української мови та літератури для формування духовного світу юного покоління громадян України.</p>
---	--

Зміст курсу:

Тема 1. Лексикологія як учення про слово в лексичній системі мови. Слово в лексико-семантичній системі мови. Українська лексикологія як учення про лексичне значення слова та лексичну систему сучасної української літературної мови. Предмет лексикології. Лексика і лексикологія. Слово як лексична одиниця мови. Ознаки слова як мовної одиниці. Поняття лексеми. Природа лексичного значення слова. Денотат. Конотат. Знакова природа слова.

Тема 2. Основні типи лексичних значень. Багатозначність слів. Однозначні і багатозначні слова. Пряме і переносне значення слів. Метафора. Метонімія. Синекдоха. Зміни в лексичному значенні слова.

Тема 3. Омоніми і пароніми в українській мові. Омоніми, їх відмінність від багатозначних слів. Омоніми повні й часткові. Різновиди лексичних омонімів: омоформи; омофони; омографи. Походження омонімів. Стилїстична роль омонімів. Пароніми. Стилїстична роль паронімів.

Тема 4. Антоніми в українській мові. Природа антонімічних зв'язків між словами. Семантичні основи антонімічного протиставлення лексем. Класифікація антонімів: структурна та семантична. Контрарна та комплементарна типи протилежності. Постійні

(загальнономовні) та контекстуальні антоніми. Стилiстичні функції антонiмiв. Антитеза. Оксюморон.

Тема 5. Синонiми в українській мові. Синонiми, їх ознаки. Класифікація й характеристика синонiмiв. Синонiмічний ряд, його склад. Постійні, або вільні, та контекстуальні синонiми. Абсолютні синонiми, або лексичні дублети. Перифрази й евфемiзми як різновиди синонiмiв. Джерело походження синонiмiв. Стилiстична роль синонiмiв.

Тема 6. Споконвічна українська лексика. Запозичення зі слов'янських мов. Основні лексичні шари української літературної мови за походженням; соціально-історична їх зумовленість. Споконвічна українська лексика (спільнослов'янська, спільносхіднослов'янська, власне українська). Найважливіші фонетичні і словотворчі ознаки власне українських слів. Запозичення із старослов'янської (фонетичні, морфологічні і семантичні ознаки старослов'янiзмiв), з російської та білоруської мов. Українсько-російські мовні контакти. Лексичні запозичення з польської мови (полонiзми).

Тема 7. Неслов'янські лексичні запозичення у складі української мови. Запозичення з грецької і латинської мов. Інтернаціональна лексика. Запозичення із західноєвропейських мов. Тюркiзми. Українські слова в інших мовах. Шляхи збагачення словникового складу української літературної мови. Фонетичне і морфологічне освоєння іншомовних слів. Лексичні кальки.

Тема 8. Активна і пасивна лексика. Лексика сучасної української літературної мови з погляду виділення в ній активних і пасивних шарів, елементів нового і старого. Історизми та архаїзми, їх стилістична роль. Неологізми. Художні неологізми, їх стилістичне використання.

Тема 9. Діалектизми та жаргонізми в складі української лексики. Лексика загальнонародного вживання та лексика обмеженого функціонування. Територіальні діалектизми: власне лексичні діалектизми; етнографічні діалектизми; словотворчі діалектизми; семантичні діалектизми. Соціальні діалектизми: арготизми; жаргонізми. Стилiстичне використання соціальних діалектизмiв, важливість боротьби з засміченням ними літературної мови. Видатні українські письменники та мовознавці про культуру української мови.

Тема 10. Склад української лексики зі стилістичного погляду. Лексика загальноновживана, суспільно-політична, специфічно-побутова, виробничо-професійна, наукова (загальнонаукова і галузева, термінологічна), офіційно-ділова. Емоційна лексика. Просторічні слова.

Тема 11. Фразеологізми в українській мові. Українська фразеологія як наука про систему стійких словосполучень (фразеологізмів, або фразем). Основні типологічні ознаки фразеологізмів. Класифікація фразеологізмів: семантична; жанрова. Структура фразеологічних одиниць. Джерела української фразеології. Вияв в українських ідіомах національної специфіки мови. Лексико-фразеологічні зміни фразеологічних одиниць: скорочення лексичного складу, заміна одного компонента іншим, розширення і звуження обсягу значень, зміна ступеня семантичної злитості компонентів.

Тема 12. Українська лексикографія як теорія і практика укладання словників української мови. Загальні відомості про словники. Зародження і розвиток української лексикографії. Українська лексикографія у дореволюційний період. Розвиток української лексикографії після 1917 р. Словники лінгвістичні і енциклопедичні. Лінгвістичні словники: перекладні, тлумачні, термінологічні, етимологічні, історичні, орфографічні, словники наголосів, іншомовних слів, фразеологічні, діалектологічні, словники мови окремих письменників та ін. Енциклопедичні словники.

Методи навчання: словесні (лекція, бесіда, навчальна дискусія), наочні (спостереження, ілюстрування), практичні (вправи різних типів, комплексні контрольні завдання), індивідуальна дослідницька робота студентів.

Політика курсу (особливості проведення навчальних занять): від студента очікується здатність відповідати на питання за вивченим матеріалом, обговорення дискусійних питань, виконання практичних завдань, самостійної роботи.

Технічне й програмне забезпечення/обладнання, наочність: персональний комп'ютер, проектор, екран / інтерактивна дошка.

Система оцінювання та вимоги:

Оцінювання знань студентів здійснюється на основі результатів поточного та підсумкового контролів. Підсумкова оцінка є сумою балів набраних під час поточного та підсумкового контролів і вираховується за 100-бальною шкалою.

Поточний контроль здійснюється під час практичних занять. При оцінюванні на практичних заняттях враховується активна участь студентів у занятті, здатність відповідати на питання за вивченим матеріалом, обговорення дискусійних питань, виконання практичних завдань, самостійної роботи.

Підсумковий контроль відбувається у формі заліку.

Таблиця 1. Максимальна вага поточного контролю в балах

Вид контролю	Максимальна вага поточного та підсумкового контролю у балах	Частина підсумкової оцінки у балах	Підсумкова оцінка
Поточний контроль		100	100
Практичні заняття	70		
Самостійна робота	30		

Таблиця 2. Розподіл набраних студентом балів під час поточного контролю

Види робіт	Кількість набраних балів						
	незадовільно		задовільно		добре		відмінно
	1-34	35-49	50-57	58-64	65-77	78-89	90-100
	F	FX	E	D	C	B	A
	не зараховано		зараховано				
Практичне заняття 1	1	2,5	3,3	3,6	4,3	4,8	5,3
Практичне заняття 2	1	2,5	3,3	3,6	4,3	4,8	5,3
Практичне заняття 3	2	3	3,4	3,6	4,3	4,8	5,4
Практичне заняття 4	2	3	3,4	3,6	4,3	4,8	5,4
Практичне заняття 5	2	3	3,4	3,7	4,3	4,8	5,4

Практичне заняття 6	2	3	3,4	3,7	4,3	4,8	5,4
Практичне заняття 7	2	3	3,4	3,7	4,3	4,8	5,4
Практичне заняття 8	2	3	3,4	3,7	4,3	4,8	5,4
Практичне заняття 9	2	3	3,4	3,7	4,3	4,9	5,4
Практичне заняття 10	2	3	3,4	3,7	4,3	4,9	5,4
Практичне заняття 11	2	3	3,4	3,7	4,3	4,9	5,4
Практичне заняття 12	2	3	3,4	3,7	4,3	4,9	5,4
Практичне заняття 13	2	3	3,4	3,7	4,4	4,9	5,4
Всього	24	38	44	49	56	63	70
Самостійна робота. Модуль 1.	2	2	2,5	3	4	5	6
Самостійна робота. Модуль 2.	2	2	2,5	3	4	5	6
Самостійна робота. Модуль 3.	2	2	2,5	3	4	5	6
Самостійна робота. Модуль 4.	2	2	2,5	3	4	5	6
Самостійна робота. Модуль 5.	2	3	3	3	5	6	6
Всього	10	11	13	15	21	26	30
Разом максимальна кількість набраних балів	34	49	57	64	77	89	100

Підсумкова оцінка є сумою балів, набраних за весь курс навчання і вираховується за національною шкалою та шкалою ЄКТС.

Таблиця 3. Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою		Оцінка за шкалою ЄКТС
	Для підсумкового семестрового контролю, що включає екзамен, курсову роботу,	Для підсумкового семестрового контролю, що включає залік	Для всіх видів підсумкового контролю

	практику		
90-100	відмінно	зараховано	A (відмінно)
78-89	добре		B (добре)
65-77			C (добре)
58-64			D (задовільно)
50-57	задовільно		E (задовільно)
35-49	незадовільно	не зараховано	FX (незадовільно) з можливістю повторного складання
1-34	незадовільно		F (незадовільно) з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Список рекомендованих джерел (наскрізна нумерація)

Основні

1. Бондар О. І., Карпенко Ю. О., Микитин-Дружинець М. Л. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2006. 368 с.
2. Сучасна українська літературна мова: Підручник / М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін.; За ред. М. Я. Плющ. Київ: Вища шк., 2005. 430 с.
3. Сучасна українська літературна мова: підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / [А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.]; за ред. А. П. Грищенка. [3-є вид., доповн.]. Київ: Вища шк., 2002. 439 с.
4. Сучасна українська мова: Лексикологія. Фонетика: підручник / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Бондаренко та ін.; за ред. А. К. Мойсієнка. Київ: Знання, 2013. 340 с.
5. Сучасна українська мова: Підручник / [О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін.]; за ред. О. Д. Пономарева. [4-те вид.]. Київ: Либідь, 2008. 488 с.
6. Українська мова: енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2007. 856 с.
7. Шкурятяна Н. Г. Сучасна українська літературна мова: Модульний курс: Навч. посіб. Київ: Вища шк., 2011. 823 с.
8. Ющук І. П. Українська мова: підручник. 3-тє вид. Київ: Либідь, 2008. 640 с.

Допоміжна

1. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології. Харків, 1987. 135 с.
2. Вокальчук Г. М. Авторський неологізм в українській поезії ХХ століття (лексикографічний аспект); За ред. А. П. Грищенка : [монографія]. Рівне, 2004. 524 с.
3. Демченко В. Арго як органічний елемент повсякденної української мови. *Дивослово*. 2010. №5. С. 34-37.
4. Дорошенко С. Багатозначність слів і омоніми. *Дивослово*. 2009. № 5. С.38-39.
5. Дубічинський В. В. Українська лексикографія: Історія, сучасність та комп'ютерні технології: Навч. посіб. Харків, 2004. 164 с.

6. Євтушок О. Сучасні тенденції розвитку діалектної лексики. *Дивослово*. 2011. №7. С. 38–40.
7. Іванова О.А. Термінологічні словники: класифікаційні ознаки. *Українська мова*. 2006. № 4. С. 84–94.
8. Іващенко В.Л., Федоренко Т.О. Енантіосемія в парадигмі мовних та мовленнєвих явищ: основні напрями концептуалізації. *Мовознавство*. 2009. № 2. С. 48–60.
9. Кабиш О. Актуалізація окремих груп маркованої лексики в українській мові кінця ХХ – початку ХХІ ст. *Дивослово*. 2007. № 6. С. 33–35.
10. Караванський С. Пошук українського слова, або боротьба за національне «я». Київ, 2001. 274 с.
11. Кардашук О. Парадигматичні відношення у структурі багатозначного слова. *Лінгвістичні студії*. Вип. 11. Ч. І. Донецьк : ДонНУ, 2003. С. 294–297.
12. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : монографія. К., 2008. 336 с.
13. Коваль А. П. Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові. Київ, 2001. 312 с.
14. Лисиченко Л. А. Багатозначність у лексико-семантичній системі: структурний, семантичний, когнітивний аспекти. Харків, 2008. 272 с.
15. Мацько Л. Українська мова в кінці ХХ століття (Зміни в лексиці). *Дивослово*. 2000. № 4. С.15–20.
16. Мовчун Л. Народжене сьогоднішнім. Про зміни в лексиці сучасної української мови. *Дивослово*. 2006. № 7. С.43–45.
17. Овчаренко Н. Синонімія й антонімія у структурі парадигматичного поля. *Функціонально-комунікативні аспекти граматики і тексту*. Донецьк, 2004. С. 268–272.
18. Селіванова О. Нариси з української фразеології: Психокогнітивний та етнокультурний аспекти. Київ; Черкаси, 2004. 276 с.
19. Селігей П. О. Що нам робити із запозиченнями. *Українська мова*. 2007. №4. С. 3–32.
20. Сербенська О., Волощак М. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей : Наук.-популярне видання. Київ, 2001. 206 с.
21. Сербенська О., Редько Ю., Федик О. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити : Посібник. Львів, 1994. 152 с.
22. Стишов О. Українська лексика кінця ХХ століття (На матеріалі мови засобів масової інформації). 2-ге вид. Київ, 2005. 388 с.
23. Струганець Л. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття. Тернопіль, 2002. 252 с.
24. Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ, 1973. 439 с.
25. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови: Навч. посіб. Київ, 2007. 494 с.
26. Філон М. І., Хомік О. Є. Сучасна українська мова. Лексикологія. Частина 1. Навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Харків, 2010. 271 с.
27. Ціхоцький І., Левчук О. Лексикологія сучасної української літературної мови (Практикум): Навчально-методичний посібник для студентів І курсу філологічного факультету. Львів, 2014. 258 с.
28. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови. Запоріжжя, 2002. 351 с.

1. Береза Т. Мовою бестселерів: сучасний словник живої мови. Львів: Априорі, 2017. 800 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь, 2009. 1736 с.
3. Гринчишин Д. Г., Сербенська О. А. Словник паронімів української мови. Київ, 2008.
4. Демська О. М., Кульчицький І. М. Словник омонімів української мови. Львів, 1996.
5. Кочерган М. П. Словник російсько-українських міжмовних омонімів. Київ, 1997. 400 с.
6. Нечволод Л. І. Сучасний словник іншомовних слів. Харків, 2007. 768 с.
7. Новий тлумачний словник української мови: В 4 т. Київ, 1998.
8. Олійник І. С., Сидоренко М. М. Українсько-російський і російсько-український фразеологічний тлумачний словник. Київ, 1991.
9. Орфографічний словник української мови. Київ, 1994.
10. Полюга Л. М. Словник антонімів української мови / За ред. П. С. Паламарчука. 2-е вид., доп. і випр. Київ, 2001.
11. Полюга Л. М. Словник синонімів української мови. Київ, 2001.
12. Русско-украинский словарь: В 3 т. Київ, 1987.
13. Словарь української мови: У 4 т. / За ред. Б. Грінченка. Київ, 1907–1909.
14. Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. Київ, 1974.
15. Словник іншомовних слів / Л. О. Пустовіт, О. І. Скопненко, Г. М. Сюта та ін. / За ред. О. Пустовіт. Київ, 2000. 1018 с.
16. Словник лінгвістичних термінів / Укл. Д. І. Ганич, І. С. Олійник. Київ, 1985.
17. Словник труднощів української мови / За ред. С. Я. Єрмоленко. Київ, 1989.
18. Словник української мови: В 11 т. Київ, 1970-1980.
19. Сучасний словник-мінімум іншомовних слів. Київ, 2002.
20. Удовиченко Г. М. Фразеологічний словник української мови: У 2 т. Київ, 1984.
21. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Довіра, 2001.

12. Інформаційні ресурси

1. Бібліотека БДПУ (www.bdpu.org/library)
2. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (<http://www.nbuv.gov.ua>)
3. Лінгвістичний портал з української мови (<http://www.mova.info>)
4. Google Академія (<https://scholar.google.com>)
5. Лінгвістичний портал з української мови (<http://www.rozum.org.ua>)
6. Портал української мови та культури (<http://www.slovnyk.net>)